

Sociale participatie en sociaal netwerk van (ex-)ama's.

Een explorierend onderzoek naar de behoeften van (ex-)ama's.

Uitgevoerd door: Aimy Ogaeri, 4190548

Master Pedagogische Wetenschappen, Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Universiteit Utrecht

Thesisbegeleider Universiteit Utrecht: Dr. Paul Baar

Tweede beoordelaar Universiteit Utrecht: Dr. Chris Baerveldt

Thesisbegeleidster Stichting Alexander: Drs. Adimka Uzozie

Datum: 10 juli 2014

Abstract

Annually hundreds of unaccompanied minor asylum seekers (umas') come to the Netherlands. Their social network consists mostly of fellow-sufferers and/or contacts with a buddy or professional aid organizations. In this study the following aims were formulated: (1) obtaining deeper insight in the needs of (former) umas' on social participation and the extent to which this requirement is met by means of their social network and (2) to give recommendations for future assistance to (former) uma's in the Netherlands. To collect data, open interviews were held with seven former umas' and three umas' with various residence statuses. The data has shown that the social network does not satisfactorily meet the requirements that (former) umas' might have regarding to their social participation. Recommendations are deploying social workers who are committed to their job, this could be realized by giving special attention to the various forms of social support during their training and offer them more financially.

Keywords: unaccompanied minor asylum seekers, social participation, the Netherlands, social network, social workers

Abstract

Jaarlijks komen er enkele honderden alleenstaande minderjarige asielzoekers (ama's) naar Nederland. Voor de meeste ama's geldt dat hun sociaal netwerk voornamelijk bestaat uit lotgenoten en/of het contact met maatjes en professionele hulporganisaties. In dit onderzoek zijn de volgende doelstellingen geformuleerd: (1) het verkrijgen van diepgaander inzicht in de behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van hun sociale netwerk en (2) aanbevelingen te geven voor de toekomstige hulpverlening aan (ex-)ama's in Nederland. Open interviews zijn gehouden met zeven ex-ama's en drie ama's met verschillende verblijfsstatussen om data te verzamelen. Hieruit is gebleken dat het sociaal netwerk niet naar tevredenheid voldoet aan de behoeften die (ex-)ama's hebben ten aanzien van hun sociale participatie. Aanbevelingen zijn het inzetten van professionals die meer compassie tonen voor deze doelgroep. Dit kan gerealiseerd worden door extra aandacht te besteden aan de verschillende categorieën sociale ondersteuning tijdens de opleiding en financieel meer te bieden aan professionals.

Sleutelwoorden: alleenstaande minderjarige asielzoekers, sociale participatie, sociale ondersteuning, mentor, sociaal netwerk

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

Sociale participatie en sociaal netwerk van (ex-)ama's, een explorierend onderzoek naar de behoeften van (ex-)ama's.

Als burgers van een land waar al decennia lang geen oorlog is gevoerd, is het moeilijk voor te stellen hoe het is om te vluchten en asiel aan te vragen in een ander land (Naber & Uzozie, 2013). Dit is een onvoorstelbare gedachte voor de meeste volwassenen, laat staan voor kinderen en jongeren. Voor vele minderjarigen wereldwijd is dit helaas de realiteit. Zij komen helemaal alleen terecht in een vreemd land waar ze de taal niet kennen, de cultuur niet begrijpen en de mensen er anders uitzien. Sommige van deze 'alleenstaande minderjarige asielzoekers' (hierna: ama's) komen terecht in Nederland. Deze jongeren vormen door alleen hun minderjarigheid al een extra kwetsbare groep. Daar komt nog bij dat ze al veel mee hebben moeten maken op jonge leeftijd. Jaarlijks komen er enkele honderden ama's naar Nederland (Vluchtelingenwerk Nederland, 2013). Hier krijgen zij te maken met de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), die beoordeelt of de ama in kwestie een verblijfsvergunning kan krijgen. In 2012 werd het Kinderpardon ingevoerd, een benaming voor het beleid rondom kinderen die asiel aan hebben gevraagd en nu langdurig in Nederland verblijven (Defence for Children, 2014). Een kind kan in aanmerking komen voor het Kinderpardon als hij op zijn achttiende langer dan vijf jaar in Nederland was en asiel heeft aangevraagd, er zijn echter ook enkele aanvullende voorwaarden aan verbonden. Terwijl het Kinderpardon is ontstaan uit een erkenning van de rechten van gewortelde kinderen in Nederland zijn er groepen kinderen die buiten de boot vallen omdat zij geen asielaanvraag hebben ingediend, ouders hebben die verdacht worden van mogelijke betrokkenheid bij oorlogsmisdaden, tijdelijk in het buitenland verbleven of tijdens de peilperiode 21 jaar of ouder waren. Vele organisaties en betrokken partijen zoals Defence for Children en de Kinderombudsman zijn van mening dat deze kinderen niet minder geworteld zijn dan kinderen die wel onder de voorwaarden van het Kinderpardon vallen. Zeer recentelijk is hier nog ophef over ontstaan toen de Kinderombudsman beweerde dat het Kinderpardon in strijd is met het Kinderrechtenverdrag van de VN (Kinderombudsman, 2014). De Kinderombudsman is van mening dat groepen kinderen ten onrechte worden uitgesloten van het Kinderpardon. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Fred Teeven gaf in reactie hierop burgermeesters de kans om afgewezen aanvragen voor het Kinderpardon opnieuw bij hem voor te leggen. Op 14 april 2014 schreef Teeven in een kamerbrief deze nieuwe informatie bekeken te hebben maar niet bereid is de regeling te versoepelen (Teeven, 2014). Geregeld verschijnen er nieuwsberichten over dergelijke besluiten in verschillende media waardoor de kwestie een

levendig onderwerp blijft waar de gemiddelde Nederlander ook een mening over heeft gevormd. De vraag die men zichzelf bij deze kwestie stelt is hoe je bepaalt of een kind genoeg geworteld is om een verblijfsvergunning te mogen ontvangen. Kan dit bepaald worden aan de hand van het aantal jaren dat een kind in Nederland woont of kunnen hier ook andere criteria aan verbonden worden zoals bijvoorbeeld het sociaal netwerk wat het kind hier heeft opgebouwd. Het sociaal netwerk is een verzamelterm voor een groep mensen om een persoon heen die als betekenisvol worden ervaren (Tavecchio & Thomeer-Bouwens, 1996). Dit kunnen vrienden, kennissen en collega's zijn, die functioneren als ondersteuning voor een persoon. Het sociaal netwerk wat een kind hier heeft opgebouwd zou mogelijk meer kunnen zeggen over de mate waarin het kind hier daadwerkelijk een bestaan heeft opgebouwd. In deze studie wordt daarom dieper ingegaan op de betekenis van het sociaal netwerk voor ama's.

Ama's verkeren bij aankomst in Nederland in een onzekere situatie door hun afwachting op een verblijfsvergunning, het is dan niet gemakkelijk om contact te leggen met Nederlanders (Staring & Aarts, 2010). Voor de meeste ama's geldt dat hun sociaal netwerk voornamelijk bestaat uit lotgenoten en/of het contact met maatjes en professionele hulporganisaties. Maatjes zijn personen die gekoppeld worden aan bijvoorbeeld een ama om hem of haar ondersteuning te bieden gedurende een bepaalde periode. Maatjes zorgen er daarnaast voor dat het eenzijdige sociale netwerk van lotgenoten (tijdelijk) wordt doorbroken (Van 't Hoog, Van Egten, Dotinga, De Hoog & Vos, 2011). In de studie van Equality (Van 't Hoog et al., 2011) is onderzocht wat de effecten en werkzame factoren van mentorprojecten onder migrantenjeugd zijn. Onder 129 mentors en 68 mentees zijn digitale en schriftelijke enquêtes maar ook interviews afgenomen. Hieruit is gebleken dat het vergroten van het sociale netwerk met mensen waar migrantenjongeren (tweede of derde generatie migrantenjongeren en jonge asielzoekers) niet vanzelfsprekend in contact mee komen kan zorgen voor een versterking op cognitief, sociaal en emotioneel gebied. Dit is van groot belang voor migrantenjongeren om goed te kunnen participeren in zowel Nederland als het land van herkomst (Naber & Uzozie, 2013). Dat de samenstelling van het sociaal netwerk voor migrantenjongeren van groot belang is hiermee wetenschappelijk ondersteund. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar het sociale netwerk van de specifieke doelgroep van (ex-)ama's. Voor deze doelgroep zou het sociale netwerk van nóg groter belang kunnen zijn door het feit dat zij hier alleen zijn gekomen en daarom des te meer behoefte zouden kunnen

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

hebben aan ondersteuning van een sociaal netwerk. In deze studie zal daarom gekeken worden naar de behoeften van (ex-)ama's op het gebied van sociale netwerken.

In de hulp aan ama's kan een vergelijking gemaakt worden met de hulp aan zwerfjongeren (Naber, Bijvoets & Sap, 2010). Uit onderzoek naar de begeleiding van deze groep in Rotterdam en Den Haag blijkt dat er te weinig aandacht is voor het in contact brengen van deze jongeren met een ondersteunend netwerk. Door een gebrek aan dit component groeit de kans dat de jongeren na de begeleiding weer terugvallen in hun zwervend bestaan. Dit zijn mogelijk consequenties van een gebrek aan sociale ondersteuning. Onderzoek naar de bijdrage van het sociale netwerk van ama's is daarom noodzakelijk om aanbevelingen te kunnen geven voor de toekomstige hulp aan ama's. Bij zwerfjongeren werd ook praktische steun zoals hulp bij financiële zaken, het vinden van een baan en het onderhouden van een huis wordt gemist. Het sociale netwerk is ook in dit geval dus een manier om maatschappelijke participatie te bevorderen naast de sociale en emotionele steun. Om deze reden zal er in deze studie ook gekeken worden naar de behoefte aan praktische steun bij ama's.

Dit onderzoek dient als een aanvulling op een onderzoeksproject van Stichting Alexander. Het onderzoeksproject genaamd "Match voor je toekomst?!" is een verkennend onderzoek naar de bijdrage van maatjes- en matchingsprojecten in de sociale en economische participatie van alleenstaande minderjarige asielzoekers (Naber & Uzozie, 2013). Stichting Alexander is een organisatie die zich inzet voor een zinvolle invloed van kinderen en jongeren bij het vormen van beleid en onderzoek (Stichting Alexander, 2014). Voor dit onderzoek voert deze organisatie dan ook een jongerenpanelgesprek uit met ex-ama's om inzicht te verkrijgen in hun belevingen ten aanzien van maatjes- en matchingsprojecten. De twee doelstellingen van dit aanvullende onderzoek zijn de volgende: (1) het verkrijgen van diepgaander inzicht in de behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van hun sociale netwerk en (2) aanbevelingen te geven voor de toekomstige hulpverlening aan (ex-)ama's in Nederland. Er is voor gekozen om zowel (huidige) ama's als ex-ama's te betrekken in dit onderzoek omdat het waardevolle informatie kan opleveren hoe ama's bepaalde zaken als minderjarige ervaren en daar tegenover zijn ex-ama's in staat om te reflecteren op verschillende periodes (als minder- en meerderjarigen) tijdens hun verblijf in Nederland. Zo kan het sociale netwerk veel veranderd zijn over de jaren heen en is het relevant om te onderzoeken waar ze wanneer behoefte aan hebben.

Deze studie richt zich op mensen tussen de veertien en drieëndertig jaar oud die als minderjarige zonder ouders in Nederland asiel hebben aangevraagd. De huidige verblijfsstatus van deze jongeren loopt uiteen. Er zijn respondenten die:

- nog in afwachting zijn van een beslissing op de asielaanvraag;
- een tijdelijke of permanente verblijfsvergunning hebben gekregen;
- een afwijzing op hun asielaanvraag hebben gekregen en uitgeprocedeerd zijn en/of illegaal.

Er is voor gekozen om dit onderzoek te richten op mensen met verschillende verblijfsstatussen om zo de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten te kunnen vergroten voor deze heterogene groep mensen.

Het is van maatschappelijk belang dat er onderzoek wordt gedaan naar dit onderwerp omdat maatschappelijke organisaties zich op grond van humanitaire overwegingen verantwoordelijk voelen voor het welzijn van deze kwetsbare groep kinderen en jongeren (ACVZ, 2011). Van maatschappelijke onvrede en het gevoel van onrechtvaardigheid is eerder sprake wanneer de ama uit is gaan maken van een lokale gemeenschap. Een sprekend voorbeeld hiervan is de asielzaak van de ama Mauro Manuel (Van Den Dool, 2013). Zijn zaak kreeg ontzettend veel media-aandacht omdat hij uitgeprocedeerd was maar liefhebbende pleegouders had en een gehele gemeenschap achter hem had staan die allen streden voor zijn verblijfsvergunning. Door de veelvuldige media-aandacht leek het erop dat op het hoogtepunt van het mediacircus heel Nederland achter hem stond. Dit zorgde voor de eerder genoemde maatschappelijke onvrede en het gevoel van onrechtvaardigheid onder de Nederlandse bevolking. Op basis van deze empirische kennis kan gesteld worden dat het van belang is om onderzoek te doen naar het sociale netwerk van (ex-)ama's. Daarnaast is het van wetenschappelijk belang om meer te weten te komen over de behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van het sociale netwerk omdat uit een literatuurscan is gebleken dat hier nog niet eerder onderzoek naar is gedaan in Nederland en het wellicht nieuw licht zou kunnen werpen op de invulling van toekomstige projecten gericht op het aansterken van het sociale netwerk van (ex-)ama's. De onderzoeksresultaten kunnen fungeren als een theoretische fundering voor een dergelijk project.

Een voorbeeld van een project dat zich richt op het aansterken van het sociale netwerk van (ex-)ama's is het maatjesproject. De aanpak van een maatjesproject kenmerkt zich door zijn focus op het vergroten van het sociale netwerk van ama's, door contact te leggen met

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

Nederlanders (Van 't Hoog et al., 2011). Het doel is om het isolement te doorbreken, hen te stimuleren om mee te doen aan de maatschappij en hun eigen kracht en eigen sociale contacten op te bouwen. Het opbouwen van de eigen kracht wordt ook wel aangeduid met de term 'empowerment', het doel hiervan is om mensen zelf in staat te stellen optimaal gebruik te maken van hun eigen capaciteiten (Moritsugu, Vera, Wong & Grover Duffy, 2014). Voor het opbouwen van de sociale contacten geldt dat des te groter en gevarieerder het sociaal netwerk, des te groter de kans dat dit netwerk een sociaal kapitaal oplevert. Het sociaal kapitaal bestaat uit de relaties die op allerlei wijzen sociaal ondersteunend zijn voor een persoon. Zoals eerder genoemd kan deze sociale ondersteuning op emotioneel (een vriend waarmee je kan praten over je problemen), informatieel (een maatschappelijk werkster bij wie je informatie in kan winnen over Nederlandse onderwijssysteem), recreatief (een maatje waarmee je leuke dingen doet) en instrumentaal (Nidos, voorgedij instelling voor ama's, die financiële zaken voor ama's regelt) niveau gebeuren. Putnam (2000) beschreef in zijn bekende boek 'Bowling Alone' het belang van contact tussen verschillende soorten groepen mensen om zo tot sociaal kapitaal te komen. Sociaal kapitaal bestaat volgens Putnam uit twee verschillende soorten: het samenbindend sociaal kapitaal (bonding), dat tot doel heeft om groot sociaal vertrouwen en steun binnen één sociale groep te versterken, en het overbruggend sociaal kapitaal (bridging) dat bestaat uit contact met mensen uit andere sociale groepen. Er is meestal geen duidelijk verband tussen de ene en de 'andere' groep, het zijn geen familieleden of vrienden van elkaar en de banden tussen de groepen zijn minder sterk. Toch kunnen deze bindingen voor meer relevante informatie zorgen dan de informatie die in de eigen groep beschikbaar is (Granovetter, 1973). Zo is het mogelijk om de eigen maatschappelijk positie te verbeteren door de informatie die verkregen wordt uit de andere groepen.

In de maatjesprojecten ligt de nadruk op het laatste, het overbruggende sociaal kapitaal. Naast het verkrijgen van nieuwe informatie door contact met andere groepen vormen de maatschappelijke betrokkenheid en de sociaal-emotionele redzaamheid die het tot gevolg heeft een net zo belangrijk aspect. Daarnaast vergroot dit netwerk de kans op kennis over de arbeidsmarkt en daardoor de kans op het vinden van een baan, wat kan leiden tot economische zelfstandigheid (Beugelsdijk & Smulders, 2003). In dit onderzoek zal gekeken worden of het overbruggend sociaal kapitaal volgens (ex-)ama's dezelfde invloed op hen heeft. Uit deze nieuwe informatie zal een aanbeveling voortvloeien over de relevantie van dergelijke maatjesprojecten voor deze specifieke doelgroep.

In deze studie is gekeken welke behoeften (ex-)ama's hebben op het gebied van sociale participatie en in hoeverre hieraan wordt voldaan door middel van hun zelf opgebouwde sociale netwerk. De hoofdvraagstelling voor dit onderzoek is dan ook de volgende: *In hoeverre voldoet het sociale netwerk van (ex-)ama's aan de behoeften die zij hebben ten aanzien van hun sociale participatie?*

In deze studie wordt getracht een antwoord te vinden op de volgende drie onderzoeksvragen. De eerste onderzoeksvraag van deze studie is *Welke behoeften hebben (ex-)ama's ten aanzien van hun sociale participatie?* Deze onderzoeksvraag is oriënterend bedoeld om een beeld te kunnen vormen van wat voor behoeften (ex-)ama's hebben op het gebied van sociale participatie. Sociale participatie is een breed begrip dat van alles kan inhouden, van actieve inzet voor organisaties tot het onderhouden van allerlei soortige persoonlijke relaties (Broese van Groenou, 2006). Deze sociale participatie wordt weer gezien als een gedragsmatige/structureel aspect van het sociaal kapitaal dat de ontwikkeling van het sociaal netwerk en sociale integratie faciliteert (Swaroop & Morenoff, 2006; Szreter & Woolcock, 2004). Het concept sociaal kapitaal heeft wereldwijd veel aandacht gekregen door de publicaties van Putnam in 1995, in zowel de wetenschappelijke wereld als in het politieke veld. Het concept sociaal kapitaal werd een terugkerend thema op de onderzoeksagenda van overheden in vele landen in Europa en in de Verenigde Staten. Dit omdat steeds meer democratische landen lijden onder de afnemende participatie van burgers in politieke processen en een algemene afzwakking van allerlei sociale banden die een samenleving normaal gesproken bij elkaar houdt. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de kerk die vroeger druk werd bezocht en een gemeenschap met elkaar verbond maar die nu in veel mindere mate een rol speelt binnen de samenleving in Nederland. Deze onderzoeksvraag is erop gericht om diepgaander inzicht te verkrijgen in de behoeften die (ex-)ama's hebben op het gebied van sociale participatie. Gezien de huidige ontwikkelingen die Putnam (1995) beschrijft waarbij sociale banden in westerse landen zoals Nederland steeds meer afzwakken wordt verwacht dat (ex-)ama's hier ook mee te maken hebben gehad en dat dit een groot verschil kan zijn met de situatie in het thuisland waar deze ontwikkelingen (nog) niet zijn ontstaan. De verwachting is dan ook dat (ex-)ama's door dit grote verschil moeite hebben met het vervullen van hun behoeften op gebied van sociale participatie. Er wordt bij deze onderzoeksvraag gekeken naar 'behoeften' van (ex-)ama's. Dit is omdat een van de doelstellingen van dit onderzoek is om aanbevelingen te geven voor de toekomstige hulpverlening aan (ex-)ama's in Nederland, om dit waar te kunnen maken is het van cruciaal

belang om inzicht te hebben in de behoeften van de mensen waarvoor de hulp bestemd is. Als de hulpverlening vervolgens goed aansluit op de behoeften zal de hulp positief beoordeeld worden.

De daarop volgende tweede onderzoeksvraag is *Welke mensen hebben op welke wijze sociale ondersteuning geboden aan de (ex-)ama?* De antwoorden van de verschillende (ex-)ama's zal een idee geven van hoe het sociale netwerk van deze groep jongeren eruit ziet. De sociale relaties binnen dit sociaal netwerk kunnen positief en ondersteunend ervaren worden maar ook negatief en ambivalent (Van Der Ploeg, 1997). Uit het onderzoek van Schaefer, Coyne, & Lazarus (1981) is gebleken dat de kwaliteit van de ondersteuning binnen het sociaal netwerk veel belangrijker is dan de grootte. Zo biedt een klein en intiem netwerk meer ondersteuning aan een persoon bij stressvolle gebeurtenissen dan een groot sociaal netwerk (Greenglass, 2001). Cohen & Wills (1985) verdelen het concept 'sociale ondersteuning' in vier categorieën. De eerste categorie is 'emotionele ondersteuning', hiermee wordt het gevoel ergens bij te horen bedoeld, het gevoel dat je in verbinding staat met anderen. Dit gevoel kan vooral van waarde zijn als een persoon het ergens moeilijk mee heeft. De tweede categorie is 'informatieele ondersteuning', hiermee wordt de ondersteuning bedoeld die je ontvangt door advies en informatie in te winnen over de eigen situatie of andere belangrijke zaken zoals gezondheid en werkgelegenheid. De derde categorie is 'recreatieve ondersteuning', hiermee wordt de ondersteuning bedoeld die wordt geboden in de vrije tijd waarbij recreatieve activiteiten worden ondernomen. Ten slotte de vierde categorie, de 'instrumentele ondersteuning', betekent het kunnen voorzien in financiële en materiële zaken. Niet alle ontvangen ondersteuning hoeft echter geschaard te worden onder 'ervaren sociale ondersteuning', sociale ondersteuning die ook als dusdanig wordt ervaren (Cohen & Will, 1985). Een onderscheid dient daarom gemaakt te worden tussen de ontvangen en de ervaren sociale ondersteuning (Lakey & Cassady, 1990). De verwachting is dat de mensen die volgens (ex-)ama's sociale ondersteuning aan hen hebben geboden dit vooral informatieel en instrumenteel bedoeld hebben. Deze aanname wordt gedaan omdat (ex-)ama's hun sociale ondersteuning vooral in het professionele kader moeten zoeken omdat zij hier nu eenmaal alleen zijn gekomen, de sociale ondersteuning komt niet vanuit de familie, die typerend onder de emotionele categorie valt.

De derde onderzoeksvraag luidt als volgt *Op welke wijze kan het sociale netwerk van (ex-)ama's verbeterd worden?* Met de resultaten van deze onderzoeksvraag zal duidelijk worden waarin en op welke wijze het sociaal netwerk van (ex-)ama's tekortschiet. Naar

aanleiding van deze informatie kan er een beeld gevormd worden van hoe het ideale sociale netwerk voor (ex-)ama's eruit ziet. Zo zal duidelijk worden aan welke eigenschappen toekomstige hulpverleners zouden moeten voldoen volgens (ex-)ama's en welke rollen zij in zouden kunnen nemen of aan wat voor mensen (ex-)ama's gekoppeld zouden kunnen worden.

Methode

Type onderzoek

Het is een kwalitatief onderzoek waarbij het gaat om ervaringen van de doelgroep. Kwalitatief onderzoek is het gedetailleerd beschrijven en interpreteren van gebeurtenissen, situaties, interacties en personen naar aard of eigenschappen (Baar, 2002; Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). Daarnaast is er gekozen voor een beschrijvend onderzoek waarbij de nadruk ligt op het genereren van vermoedens, ook wel exploratief onderzoek genoemd. Het doel hiervan is om mogelijke samenhangen te ontdekken. Ook is het een praktijkonderzoek omdat het gaat om het zoeken naar oplossingen voor praktische problemen van een groep mensen. Het gaat hier om een casestudie omdat deze kleine en specifieke onderzoeksgroep erg moeilijk te benaderen is. De mate waarin de resultaten van dit onderzoek overdraagbaar zijn op andere situaties, de inhoudelijke generalisatie, is hierdoor kleiner dan bij een onderzoek met meer respondenten (Baarda et al., 2005). Echter, er is door een steekproef te nemen van mensen die op allerlei vlakken van elkaar verschillen zoveel mogelijk geprobeerd om de generaliseerbaarheid te vergroten, waarover meer in de volgende paragraaf.

Respondenten

De ama's en ex-ama's zijn geselecteerd door middel van een gemakssteekproef (Baarda et al., 2005). In totaal hebben zeven ex-ama's en drie ama's deelgenomen aan deze studie. Deze (ex-)ama's hadden verschillende verblijfsstatussen. Er is bij de werving van de respondenten zoveel mogelijk rekening gehouden met de ecologische validiteit van de onderzoeksresultaten. De ecologische validiteit is de mate waarin de onderzoeksresultaten overeenkomen met de alledaagse praktijk (Baarda, 2009). Zo hebben (ex-)ama's in Nederland verschillende verblijfsstatussen. Er zijn om die reden respondenten geworven met de drie verschillende verblijfsstatussen: nog in afwachting zijn van een beslissing op de asielaanvraag; een tijdelijke of permanente verblijfsvergunning hebben gekregen; een afwijzing op hun asielaanvraag hebben gekregen en uitgeprocedeerd zijn en/of illegaal. Twee van de drie ama's waren in afwachting van hun verblijfsvergunning. De derde ama had een tijdelijke verblijfsvergunning. Van de zeven ex-ama's hadden zes een permanente verblijfsvergunning en één een afwijzing gekregen op zijn asielaanvraag waardoor hij op dit

moment illegaal in Nederland verblijft. De jongste ama was veertien jaar oud en de oudste ex-ama was 33 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 21 jaar oud. De landen van herkomst van de (ex-)ama's waren Afghanistan (één ex-ama), Angola (drie ex-ama's), Mongolië (één ex-ama) en Somalië (twee ex-ama's en drie ama's). Twee ama's en één ex-ama waren van het vrouwelijk geslacht, één ama en vijf ex-ama's waren van het mannelijk geslacht. Zij waren woonachtig in verschillende delen van het land maar allen woonachtig in een van de vier grootste steden (Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam).

Instrumenten

Voor deze studie gebruik gemaakt van open interviews, dit is een kwalitatief onderzoeksinstrument (Baarda et al., 2005). Dit onderzoeksinstrument heeft als doel om informatie te verzamelen uit mededelingen van ondervraagde respondenten, om daarmee een vooraf geformuleerde probleemstelling te beantwoorden. Specifieker is er gebruik gemaakt van het type open interview 'individuele diepte-interviews', waarbij veel wordt doorgevraagd op ieder onderwerp. Hier was voor gekozen omdat het ging om de behoeften van deze groep mensen en dit een persoonlijke benadering betreft waarbij mensen meer los kunnen komen over moeilijke onderwerpen. Het was daarom niet geschikt om gebruik te maken van bijvoorbeeld vragenlijsten of een volledig gestructureerd interview. In zowel de interviews met de ama's als de ex-ama's is onderzocht wat hun behoeften waren ten aanzien van hun sociale participatie en in hoeverre hieraan werd voldaan door middel van hun eigen sociale netwerk. De onderzoeksvragen van dit onderzoek zijn operationeel gemaakt door de corresponderende topics die zijn opgesteld in het topic schema. De verschillende topics werden uitgediept door middel van open vragen. Er zijn vervolgens aanvullende vragen gesteld die waren gebaseerd op de antwoorden die de respondent gaf. Zo was het voor de onderzoeker mogelijk om uitgebreidere en gedetailleerde informatie in te winnen over de onderwerpen van deze studie. Het interview ging van start met een korte introductie over de onderzoeker en de organisaties die verbonden zijn aan het onderzoek. Het doel en de opzet van het interview werd toegelicht en de respondent werd op de hoogte gesteld van het feit dat hij vrijwillig mee deed, zijn anonimiteit die gewaarborgd zal worden en de vertrouwelijkheid waarmee er om zou worden gegaan met de gedeelde informatie. Vervolgens werden er enkele korte vragen gesteld die wat achtergrondinformatie van de respondenten zou verschaffen (e.g. leeftijd, land van herkomst, hoe lang in Nederland). Voor de groep ex-ama's is er gebruik gemaakt van retrospectieve individuele diepte-interviews. Er is gekozen voor dit type interview omdat dit bij uitstek de meest geschikte manier is om levensgeschiedenissen te

achterhalen (Baarda et al., 2005). Het retrospectieve individuele diepte-interview bestond uit drie topics: (1) behoeften van respondenten ten aanzien van hun sociale participatie (e.g., wat voor sociale activiteiten wilde u destijds ondernemen, aan wat voor sociale contacten had u destijds behoefte); (2) de mensen die hen sociale ondersteuning hebben geboden en op welke wijze dit was gebeurd (e.g., wie was er in de periode belangrijk voor u, had u contact met Nederlanders); (3) de mensen die de respondenten missen of hebben gemist in hun sociale netwerk (e.g., miste er iemand in uw sociale netwerk waar u wel behoefte aan had). Naast drie topics was het interview ook in drie delen opgedeeld. Het eerste deel was gericht op de periode dat zij net in Nederland kwamen wonen. Het tweede deel van het interview ging in op de periode dat zij 'op kamers' gingen wonen, dit kon verschillende dingen betekenen. Echter, het criterium dat de onderzoeker aanhield voor deze periode was dat de respondenten ondervraagd werden over de periode waarin zij meer vrijheid kregen. Het derde en laatste deel ging over het heden. In alle drie de delen van het interview kwamen alle vragen gerelateerd aan de drie topics aan bod. Aan de groep ama's was het open interview in veel grotere mate gericht op het heden. Echter, er zijn ook vragen gesteld die op een aantal jaren geleden, de periode dat zij net in Nederland kwamen wonen, waren gericht. Het interview werd afgesloten met een korte samenvatting en er was ruimte voor aanvullingen. De respondent werd gevraagd op de hoogte gehouden te willen worden van het onderzoek en naar aanleiding hiervan werd in sommige gevallen contactgegevens uitgewisseld. Naar mate er meer interviews waren afgenomen werden er nieuwe vragen toegevoegd aan het topic schema, dit wordt ook wel de cyclische benadering of iteratieve werkwijze genoemd (Baarda et al., 2005). De betrouwbaarheid van het onderzoek, de mate waarin bij herhaling van hetzelfde onderzoek dezelfde resultaten gevonden worden, is zoveel mogelijk gewaarborgd door aan het eind van elk interview een korte samenvatting te geven van het gesprek. Op deze manier is gecontroleerd of de onderzoeker alles juist heeft begrepen.

Procedure

De werving van respondenten is een langdurig en tijdrovend proces geweest. Om te beginnen werd er een uitgebreid onderzoek gedaan naar alle organisaties die zich bezig houden met deze doelgroep, deze zijn allen gemaild met de vraag of zij jongeren wilden aanbrengen voor het onderzoek. Geen enkele organisatie wilde hier echter, om verschillende redenen, aan meewerken. De meest gehoorde reden was dat deze jongeren al erg vaak worden benaderd voor een onderzoek en de organisatie hen om die reden niet weer hetzelfde wilden vragen. Het overgrote deel van de werving van respondenten is uiteindelijk tot stand gekomen

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

door een facebook-oproep op de persoonlijke pagina van de onderzoeker, door middel van deze oproep werd de onderzoeker in contact gebracht met vele mensen die met deze doelgroep werken of hebben gewerkt. Via deze personen werd de onderzoeker in contact gebracht met de uiteindelijke respondenten. Werving van respondenten op deze wijze wordt ook wel de sneeuwbalmethode genoemd (Baarda et al., 2005). Een enkeling is geworven door warme contacten van de scriptiebegeleidster van de onderzoeker en twee respondenten waren vrienden van een eerder geworven respondent. De interviews zijn uiteindelijk individueel afgenomen bij zeven ex-ama's en drie ama's op een plek die voor hen het beste uitkwam. Bij de ama's was er sprake van een uitgebreid overleg met de zorgcoördinator van de school waar de ama's op zaten. In dit gesprek werd achtergrondinformatie van de ama besproken en schriftelijk toestemming gevraagd voor het interview. In de informatiebrief en toestemmingsformulier voor de ama werd benadrukt dat er vertrouwelijk om wordt gegaan met hun gegevens, dat ze vrijwillig meedoen aan het onderzoek en dat hun anonimiteit wordt gewaarborgd (informed consent). Als zij hiermee akkoord gingen werd hen gevraagd hun handtekening te zetten onder het toestemmingsformulier. Het interview werd opgenomen worden door middel van opname apparatuur om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten, hier is de respondent ook van op de hoogte alvorens het opname apparatuur werd ingeschakeld. De opnames zijn bij het verwerken van de data afgeluisterd om te voorkomen dat informatie onjuist of onvolledig werd uitgewerkt. De gemiddelde duur van een interview was veertig minuten.

Analyse

De interviews werden getranscribeerd aan de hand van de audio opnames. De kwalitatieve data van de interviews zijn geanalyseerd op basis van kwalitatieve analysemethoden van Baar (2002) en Baarda et al. (2005) waarbij de gegevens gecodeerd, gelabeld en gedefinieerd zijn. Hierbij is gebruik gemaakt van het software programma MAXQDA, dit programma is ontworpen om kwalitatieve data te analyseren. Hierbij ging de onderzoeker door een coderingsproces, waarbij kernlabels werden aangemaakt, deze zorgden ervoor dat de selectie van de belangrijkste thema's eenvoudiger werd.

Resultaten

In deze resultatensectie worden de belangrijkste resultaten per onderzoeksvraag besproken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de kernlabels die tijdens de analyse van de resultaten tot stand zijn gekomen. De kernlabels zijn cursief aangegeven en worden geïllustreerd met quotes uit de open interviews. De aard en kenmerken van de kernlabels

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

zullen zoveel mogelijk beschreven worden. Voor het aangeven van draagvlak worden zo nu en dan aantallen genoemd per kernlabel. Deze aantallen dienen echter niet als sluitend opgevat te worden.

Behoeften ten aanzien van sociale participatie

Leren van de Nederlandse taal wordt door vier ex-ama's en één ama als de grootste behoefte genoemd om sociaal te kunnen participeren. Zij gaven aan het gevoel te hebben zonder de beheersing van de taal niet mee te kunnen doen aan de maatschappij. Zij benoemden allen een enorme gedrevenheid om de taal te beheersen. Andere sociale activiteiten moesten vaak wijken voor het leren van de Nederlandse taal. Om beter Nederlands te kunnen leren gaven zij aan dat uitbreiding van het sociale netwerk met Nederlanders een behoefte was geworden. Sommige ex-ama's omschrijven het als hun enige echte belangrijke behoefte toen ze net in Nederland kwamen wonen. Eén ama geeft aan ontevreden te zijn over het feit dat hij niet op hoger onderwijs zit. Volgens hem was dit wel mogelijk geweest als hij meer Nederlandse lessen mocht volgen toen hij jonger was. Eén ex-ama gaf aan dat alleen Nederlandse les onvoldoende is, volgens hem is het van belang om in contact te staan met Nederlandse burgers om de taal écht te leren spreken: *“Dan kom je in contact met Nederlandse burgers. En dan hoor je mensen Nederlands spreken. De een spreekt net wat sneller dan de ander. Verschillende accenten, dan begin je te begrijpen: nu ben ik in Nederland, nu woon ik in Nederland.”*(permanente verblijfsvergunning, Angolees, 28 jaar)

Een opvallend resultaat is de behoefte aan *meer sociale controle* onder de drie Angoleze ex-ama's. Zij beschrijven alle drie de voordelen van mensen die altijd op je letten, iets wat in hun thuisland heel normaal is maar in Nederland niet zo lijkt te zijn. *“Als kinderen onderling ruzie hebben dan zorg ik ervoor dat ze het gezamenlijk oplossen. Dat noemen ze dan vreedzaam. Ik moet wennen in Nederland. Waar ik vandaan kom was dit heel normaal. Je bent gewoon iedereen kind. Als je op straat iets doet wat niet mag dan werd je door iedereen aangesproken. Iedereen die ouder is dan jij. Hier zit dat er nog niet in. Als je een kind aanspreekt op straat die jou niet kent dan zegt die wie ben jij? Jij bent mijn moeder niet.”* (permanente verblijfsvergunning, Angolees, 28 jaar)

Daarnaast gaven twee ex-ama's aan dat ze de behoefte hebben om *als gelijke behandeld te willen worden door Nederlanders*. Beide ex-ama's gaven aan zich gediscrimineerd te hebben gevoeld door Nederlanders. Een voorbeeld daarvan is een sticker op de fiets die een ex-ama van zijn asielzoekerscentrum te bruikleen had gekregen. Op de sticker was af te lezen dat hij in het asielzoekerscentrum woonde. Hij had het gevoel dat hij

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

niet als gelijke werd behandeld door mensen uit het dorp bij het zien van die sticker: *“Wat ik zelf altijd vervelend vond was dat mensen op moment dat ze wisten van oh dat is een asielzoeker. Die gingen dan anders naar je kijken. Dat vond ik heel vervelend. Want waarom? Het gaat om wie ik ben. Ik ben hier. Ik ben wie ik ben.”* (illegaal, Angolees, 24 jaar)

Overige behoeften van ex-ama's zijn *het organiseren van sociale activiteiten in asielzoekerscentra* zoals een disco-avond en koken voor elkaar. Eén ex-ama gaf ook aan behoefte te hebben gehad aan iemand die om hem gaf, dat is volgens hem *iemand die je begrijpt zonder woorden*.

Sociale ondersteuning binnen het sociaal netwerk

Op de vraag **welke mensen op welke wijze sociale ondersteuning hebben geboden aan de (ex-)ama's** Zij noemen allen sterk uiteenlopende soorten mensen gedurende hun periode in Nederland noemen zij sterk uiteenlopende soorten mensen. Voor de een is het zijn vriendin en voor de ander is het de vertaalster (tijdens gesprekken met de IND) die uiteindelijk een moederrol heeft ingenomen voor de ex-ama.

Opvallend is dat drie ex-ama's een *professional* noemen als persoon die hen de meeste sociale ondersteuning heeft geboden. Wat deze professionals zo betekenisvol maakt bij hen allen is dat zij zich buiten haar werktijden om heeft ingezet voor de ex-ama. Het zijn professionals die zich hebben ontpopt tot iets wat meer is dan een maatschappelijk werk(st)er: *“Mijn maatschappelijk werkster was er iedere dag. Ze legde van alles uit, soort moeder eigenlijk. Maatschappelijk werk klinkt afstandelijk, het was meer dan dat.”* (permanente verblijfsvergunning, Angolees, 28 jaar) Bij één ex-ama is dit de professional die hem heeft verbonden met een kerk, uit dit contact is een bijzondere band ontstaan waarbij de professional een mentorrol in heeft genomen voor de ex-ama. Het gevoel om je betrokken te voelen bij iemands leven, iemand die altijd voor je klaar staat, waarmee je alles kan bespreken, je een duw geeft in de juiste richting, die je opvangt als je geen kracht meer hebt om door te kunnen gaan en je geliefd voelen zijn redenen waarom hij deze relatie als meest betekenisvol beschouwd: *“Zij heeft altijd met alles wat ik gedaan heb, zij stond altijd naast mij, altijd. Dus dan voel je je ook een beetje geliefd, tuurlijk, en dat is ook heel belangrijk.”* (illegaal, Angolees, 24 jaar) Nog een ex-ama omschreef zijn relatie met zijn maatschappelijk werkster als betekenisvol omdat hij met haar over alles kon praten. De derde ex-ama noemde de vertaalster tijdens de gesprekken met IND als meest betekenisvolle persoon uit zijn sociale netwerk. Hij gaf aan dat hij haar altijd kon bellen om problemen te bespreken en dat zij altijd

haar uiterste best heeft gedaan om deze samen met hem op te lossen en dit allemaal buiten haar werktijden om.

Overige betekenisvolle relaties die ama's en ex-ama's noemen zijn *familieleden in Nederland, mede ama's, partner en vrienden*. Redenen die hiervoor genoemd worden zijn omdat zij hen steunen, helpen, begrijpen. Vriendschappen met mede ama's worden als betekenisvol ervaren omdat ze hetzelfde hebben meegemaakt en elkaar hierdoor beter begrijpen, daarnaast kunnen zij ervaringen delen over hoe Nederlanders op hun overkomen. Eén ama noemt voetbal als het enige waar hij zich druk om kan maken waardoor sociale contacten niet zo belangrijk lijken.

Verbeterpunten binnen het sociaal netwerk

De grootste tekortkoming in het sociaal netwerk van (ex-)ama's zijn hun *ouders*. Eigenschappen die worden genoemd aan ouders die worden gemist zijn het kunnen 'zeiken' en uithuilen bij hen, de ondersteuning die zij bieden en ze zijn er onvoorwaardelijk voor je: *“Soms denk je wat doe ik in deze situatie? Het maakt niet uit hoe mooi het land is, hoe rijk je kan worden. In die tijd heb je gewoon je ouders nodig.”* (permanente verblijfsvergunning, Angolees, 33 jaar)

Drie ex-ama's en twee ama's gaven aan dat het hebben van een *mentor* een grote verbetering van hun sociale netwerk zou betekenen. De mentor zou iemand moeten zijn die meer is dan een maatschappelijk werk(st)er, iemand die het niet alleen doet omdat hij er betaald voor krijgt. Zij noemden allen dat de hulp bij praktische zaken erg wordt geapprecieerd. Naast direct persoonlijke praktische zaken zoals een telefoonabonnement afsluiten, kan hierbij ook gedacht worden aan zaken als hoe alles in Nederland werkt, een voorbeeld daarvan is het Nederlandse onderwijssysteem. Een aantal ex-ama's benoemden dit als 'iemand die je de weg wijst'. De letterlijke betekenis van die omschrijving werd ook genoemd als iets waar één ex-ama behoefte aan heeft gehad. Hij gaf aan dat hij samen met een andere ama overgeplaatst werd naar een asielzoekerscentrum elders in het land met een geschreven instructie van hoe ze daar moesten komen, dit zonder enige begeleiding en terwijl zij de Nederlandse taal niet goed genoeg beheersten om de instructie te kunnen lezen: *“Toen ik kwam ik praat klein beetje Nederlands. Het was niet echt perfect. Ik was toen bijna zestien. Eigenlijk ik moet van die andere kamp ken ik die andere jongen. We moeten zelf, ze geven ons twee dagkaarten. Ze zeiden tegen ons jullie moeten ZELF naar Almere gaan. Ze hadden een brief gegeven van die trein welke spoor moeten we uitstappen, welke trein moeten we nemen en we moeten direct naar daar gaan. Er mag niemand anders mee. Dus we nemen die trein.*

We namen eigenlijk andere trein, we gingen terug helemaal naar Groningen. Andere verkeerde trein.” (permanente verblijfsvergunning, Afghaans, 19 jaar) De ex-ama's en ama's omschrijven de volgende positieve eigenschappen van een mentor: 'daar kan je alles aan vertellen' en 'fijn, omdat je problemen kan vertellen'. Eén ex-ama en één ama gaven echter expliciet geen behoefte te hebben aan een mentor. De ex-ama gaf aan dat hij zijn problemen niet zomaar met iemand wil delen die hij niet goed kent, ook geeft hij aan zelf te lui te zijn om afspraken met mentoren na te komen. De ama gaf aan geen behoefte te hebben aan een mentor omdat zij geen problemen heeft waarover zij zou moeten praten. Eén ex-ama gaf daarnaast aan zelf mentor te willen worden voor andere ama's of ex-ama's.

Eén ex-ama gaf aan dat hij *een persoon waar hij altijd terecht zou kunnen* mist in zijn sociaal netwerk. Een persoon die altijd klaar voor je staat zonder dat je je schuldig hoeft te voelen dat je hem lastig valt met jouw gezeik, 'een zielsmaatje'. Een aantal ex-ama's gaven aan dat *de overgang van de eerste opvangplek, vaak een groot asielzoekerscentrum, naar de periode 'op kamers' te groot was ten aanzien van hun sociale netwerk: "Maar dan ja, kom je in een huis. Gelukkig zat er ook een landgenoot in dat huis. Maarja iedereen heeft zijn eigen kamer. Dus dan mis je al die duizenden vrienden om je heen.*" (illegaal, Angolees, 24 jaar) Ook wat betreft begeleiding wordt de overgang als te groot ervaren. Eén ex-ama gaf aan dat hij *een persoon* miste die hem de weg wees in de grote stad waar hij toen terecht was gekomen. Een andere ex-ama gaf aan dat hij alleen bij aankomst goede begeleiding heeft ontvangen van een mentor en dit in de periodes erna heeft gemist.

Nog een ex-ama gaf aan zelf niet iemand gemist te hebben maar had ideeën over wat er voor andere ama's een gemis kan zijn geweest: *"Ja zoals in de tijd ik weet nog. Ik heb het zelf niet meegemaakt. Die jongens van 10 jaar, 13 jaar, op een gegeven moment die hadden iemand in het huis die kwam dan de was doen, eten maken, kleren wassen en strijken. Daarna gingen ze weer weg. Maar ik heb sommige gezien en die kwamen echt als professional. Zij kwamen geen ondersteuning bieden als moederfiguur. Zij kwamen echt als professional. Iemand die echte gevoelens heeft voor kinderen, die die plek komt vervullen. Mensen werken met kinderen, ik zal niemand daar zetten die geen kinderen ooit hebben gehad, iemand die helemaal zuur is in het gezicht. Ik zou iemand zetten die qua emotie, die leeft mee met dat kind. Misschien zou dat kunnen helpen. Zoek iemand die de moederrol een beetje kan vervullen.*" (permanente verblijfsvergunning, Angolees, 33 jaar)

Discussie

Dit onderzoek had twee doelstellingen: het verkrijgen van diepgaander inzicht in de behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van hun sociale netwerk en aanbevelingen geven voor de toekomstige hulpverlening aan (ex-)ama's in Nederland.

Onderzoeksvraag 1: Behoeften sociale participatie

Bij de eerste onderzoeksvraag werd in de inleiding de aanname geformuleerd dat (ex-)ama's, door het grote verschil tussen hun thuisland en Nederland, moeite zouden hebben met het vervullen van hun behoeften op sociale participatie. Deze aanname was gebaseerd op de theorie van Putnam (1995) die stelt dat sociale banden in westerse landen zoals Nederland steeds meer afzakken in tegenstelling tot niet-westerse landen waar deze ontwikkelingen (nog) niet zijn ontstaan. Uit de resultaten van deze studie is gebleken dat een aantal (ex-)ama's de behoefte hadden aan meer sociale controle. Deze behoefte hadden zij omdat sociale controle wel sterk aanwezig was in hun geboorteland. Met dit resultaat wordt de vooraf geformuleerde aanname voorzichtig bevestigd. Een kanttekening die geplaatst kan worden bij dit resultaat is dat de respondenten die hier een uitspraak over deden allen uit Angola kwamen, men kan zich hierdoor afvragen of alleen Angolezen moeite hebben met dit verschil, en dus niet (ex-)ama's over het algemeen. Daarnaast is ook niet aan alle respondenten gevraagd of zij de sociale controle in Nederland missen. In vervolgonderzoek zou deze vraag opgenomen kunnen worden in het interviewleidraad om zo een beter beeld te kunnen vormen van in hoeverre (ex-)ama's uit andere landen hier ook behoefte aan hebben. Het leren van de Nederlandse taal was de meest genoemde behoefte op gebied van sociale participatie, door middel van deze vaardigheid hebben zij het gevoel beter mee te kunnen doen aan de maatschappij. Terugkoppeland naar de maatjesprojecten die in de inleiding werd beschreven kan men zich afvragen of dit aansluit op de sterkste behoefte die (ex-)ama's aangeven te hebben. Zij hebben allen niet aangegeven behoefte te hebben aan een 'maatje', een veel praktischere zaak zoals het leren van de Nederlandse taal zou hun behoeften sterker vervullen. Toekomstige maatjesprojecten zouden deze informatie over de behoeften van (ex-)ama's mee kunnen nemen door de activiteiten tussen het maatje en de (ex-)ama's vooral te richten op praktische zaken in plaats van recreatie. Tevens hadden (ex-)ama's de behoefte om als gelijke behandeld te willen worden door Nederlanders, een aantal hebben de ervaring zich gediscrimineerd te hebben gevoeld. Waarom de (ex-)ama's zich niet als gelijke behandeld voelen zou allerlei verschillende redenen kunnen hebben. Zo zou dit bijvoorbeeld kunnen komen door miscommunicatie maar in andere gevallen kan het daadwerkelijk het geval zijn

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

geweest dat de (ex-)ama ongelijk werd behandeld. Echter, in het geval van miscommunicatie had dit gevoel van discriminatie bij (ex-)ama's eventueel voorkomen kunnen worden.

Professionals zouden hier rekening mee kunnen houden door beter te communiceren met (ex-)ama's. Vervolgonderzoek zou zich meer kunnen verdiepen op de achterliggende oorzaken van het gevoel van discriminatie onder (ex-)ama's. Overige behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie zijn het organiseren van sociale activiteiten in asielzoekerscentra en een persoon die om je geeft. Het organiseren van sociale activiteiten sluit goed aan bij het eerder genoemde idee van maatjesprojecten. Terwijl maatjes tegenwoordig nog de taak krijgen om een leuke activiteit met de (ex-)ama te bedenken zou in de toekomstig deze taak overgedragen kunnen worden aan de (ex-)ama, gezien de behoefte deze zelf te willen organiseren.

Onderzoeksvraag 2: Sociale ondersteuning binnen sociaal netwerk

Sociale ondersteuning is een concept dat Cohen & Wills (1985) in vier categorieën hebben onderverdeeld: emotionele, informationele, recreatieve en instrumentele ondersteuning. In de inleiding werd de aanname gedaan dat de mensen die volgens (ex-)ama's sociale ondersteuning aan hen boden, dit vooral op informationeel en instrumenteel niveau deden omdat het professionals zouden zijn. Drie ex-ama's noemden echter als meest sociaal ondersteunend persoon een professional die bij hen alle drie uit haar rol van professional was gekropen en zich ook buiten haar werktijden om begon in te zetten voor het kind. De aanname dat de sociale ondersteuning die (ex-)ama's ontvangen niet onder de categorie emotioneel en recreatief vallen is dus onjuist. Ook professionals kunnen deze categorieën van sociale ondersteuning bieden. Verder was uit de resultaten van deze onderzoeksvraag naar voren gekomen dat de persoon die (ex-)ama's de meeste sociale ondersteuning hadden geboden, sterk varieerde per persoon (familieleden in Nederland, mede ama's, hun partner en vrienden). Er kan dus niet gesteld worden dat de persoon waarbij (ex-)ama's de meeste sociale ondersteuning bij vinden een bepaald type persoon is. Op allerlei factoren verschilt de persoon bij wie zij de ondersteuning vinden (leeftijd, relatie, intimiteit, land van herkomst). Deze kennis zouden toekomstige maatjesprojecten mee kunnen nemen door niet alleen leeftijdsgenoten of Nederlanders als maatje in te zetten maar allerlei verschillende soorten mensen, afhankelijk van de categorie sociale ondersteuning waar de (ex-)ama in kwestie behoefte aan heeft. Zo zou een (ex-)ama met behoefte aan emotionele (sociale) ondersteuning wellicht beter gekoppeld kunnen worden aan een ouder iemand (vader- of moederfiguur) en een (ex-)ama met de behoefte aan recreatieve (sociale) ondersteuning aan een leeftijdsgenoot

(vriend of vriendin). Om dit te realiseren zouden maatjesprojecten vooraf een vragenlijst of interview af kunnen nemen bij (ex-)ama's om te meten waar de behoefte ligt aan sociale ondersteuning. Zo zal het voor (ex-)ama's ook interessanter zijn om te participeren aan een dergelijk project omdat deze beter aan zal sluiten op hun behoeften.

Onderzoeksvraag 3: Verbeterpunten binnen het sociaal netwerk

Als grootste tekortkoming van het sociaal netwerk noemen (ex-)ama's hun ouders. Dit is geen verrassend resultaat maar iets wat toekomstige projecten wel mee zouden kunnen nemen in het ontwerpen van projecten. Zoals eerder genoemd zouden dergelijke projecten een betere aansluiting kunnen vinden met de behoeften van (ex-)ama's door vooraf vast te stellen wat de verwachtingen zijn van een bepaald project. Uit de resultaten van deze onderzoeksvraag is gebleken dat zij ouders als grootste missende factor noemen dus een persoon die als ouderfiguur op zou kunnen treden zal wellicht vaker de behoefte vervullen van (ex-)ama's dan een leeftijdsgenoot. Daarnaast hebben veel (ex-)ama's behoefte aan een mentor die meer is dan een professional, in de zin dat zij meer compassie toont en ook bereid is zich buiten haar werktijden om in te zetten voor het kind. Het tonen van meer compassie is een concreet verbeterpunt wat (ex-)ama's noemen voor professionals en daarom iets waar veel aandacht aan besteed zou moeten worden in de opleiding maar ook binnen de (jeugdzorg)instelling waar de professionals werkzaam zijn. Een aantal (ex-)ama's gaven ook als verbeterpunt de overgang van asielzoekerscentrum naar de periode 'op kamers', die als te groot werd ervaren wat betreft een verminderd aantal sociale contacten en een gebrek aan begeleiding van een mentor. Dit is wederom een concreet verbeterpunt dat in de praktijk opgepakt zou moeten worden. Ten slotte gaf een ex-ama aan dat een professional die de ondersteuning kan bieden van een moederfiguur iets is wat vele jonge ama's gemist moeten hebben.

Aan de algemene doelstellingen waarbij (1) het verkrijgen van diepgaander inzicht in de behoeften van (ex-)ama's op gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van hun sociale netwerk en (2) aanbevelingen geven voor de toekomstige hulpverlening aan (ex-)ama's in Nederland, kan bij deze voldaan worden. Het sociaal netwerk voldoet niet naar tevredenheid aan de behoeften die (ex-)ama's hebben ten aanzien van hun sociale participatie. De behoefte aan een mentor wordt genoemd maar in deze behoefte wordt niet voldoende voldaan. (Ex-)ama's omschreven de ideale mentor als iemand die verder gaat dan zijn rol als maatschappelijk werk(st)er. Op de vraag wie de belangrijkste persoon was in het sociaal netwerk van de (ex-)ama's benoemden velen van hen

dan ook een professional die er buiten zijn werktijden om ook was voor hen. Ook bij de laatste onderzoeksvraag die zich richt op de tekortkomingen in het sociaal netwerk is de missende mentor een opvallend resultaat. Alles bij elkaar genomen is een mentor (1) iemand waar de meeste (ex-)ama's behoefte aan hebben, (2) (als zij het geluk hebben gehad om één te hebben die uit zijn professionele comfortzone durfde te kruipen) de persoon die de meeste sociale ondersteuning heeft geboden en (3) de persoon die zij hebben gemist in bepaalde periodes tijdens hun verblijf in Nederland, hierbij wordt specifiek de overgang van eerste opvangplek (vaak een groot asielzoekerscentrum) naar de periode 'op kamers' genoemd.

Methodische kanttekeningen

Dit kwalitatieve onderzoek heeft diepgaandere inzichten geboden in de behoeften van (ex-)ama's op het gebied van sociale participatie en de mate waarin hieraan wordt voldaan door middel van hun sociaal netwerk. De daadwerkelijke behoeften en mate waarin hieraan wordt voldaan onder de algehele groep (ex-)ama's is echter hiermee niet onderzocht. De respondenten van dit onderzoek liepen ver uiteen in hun behoeften, meningen en ervaringen waardoor er niet een eenduidig beeld geschept kon worden van waar deze doelgroep in zijn algemeenheid behoefte aan heeft. Bij vervolgonderzoek zou daarom gebruik gemaakt moeten worden van een grotere steekproef zodat de inhoudelijke generaliseerbaarheid, de mate waarin de resultaten van het onderzoek overdraagbaar zijn op andere situaties, wordt vergroot (Baarda et al., 2005).

Voor dit onderzoek is voor meer dan de helft van de respondenten gebruik gemaakt van retrospectieve individuele diepte-interviews. Een van de nadelen van retrospectief onderzoek is dat er is gevraagd naar ervaringen en behoeften in het verleden. Deze kunnen hierdoor in lichte tot sterke mate vertekend zijn omdat een persoon zich bijvoorbeeld niet goed kan herinneren hoe iets destijds heeft gevoeld of waar hij behoefte aan had (Baarda et al., 2005). Het kan ook zijn voorgekomen dat de respondenten bepaalde herinneringen veel positiever inzien dan dat het daadwerkelijk was omdat het bijvoorbeeld nu uiteindelijk toch wel goed met ze is gekomen. Idealiter had dit onderzoek een longitudinale opzet gehad, dit was echter niet mogelijk binnen de opgestelde onderzoeksperiode. Bij vervolgonderzoek zou daarom een langere onderzoeksperiode gewenst zijn.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van één op één interviews. Het nadeel van een dergelijk onderzoeksinstrument is dat er altijd rekening gehouden moet worden met de kans dat de respondent sociaal wenselijke antwoorden heeft gegeven (Baarda et al., 2005). De respondent heeft dan het idee gehad dat hij het antwoord moest geven waarvan hij denkt dat

de onderzoeker het graag wil horen of waarvan hij denkt dat het sociaal meer geaccepteerd zal worden dan zijn daadwerkelijke antwoord. Specifiek met deze doelgroep moet rekening gehouden worden met de kans dat dit mogelijk de uitspraken heeft beïnvloed omdat de respondenten uit niet-westerse culturen komen waar het hebben van een eigen mening en het uitspreken van behoeftes wellicht in veel mindere mate bespreekbaar is dan in een liberaal land als Nederland. Daarnaast moet ook meegenomen worden dat de beheersing van de Nederlandse taal niet altijd even goed was waardoor de onderzoeker wellicht niet altijd even goed heeft begrepen wat de respondent zei of andersom de respondent de vraag niet goed had begrepen. Bij vervolgonderzoek zou een tolk ingezet kunnen worden om dergelijke miscommunicaties te voorkomen.

Er is voor het afnemen van de interviews gewerkt met een topic schema. Naar mate er meer interviews waren afgenomen werden er steeds weer nieuwe vragen toegevoegd aan het topic schema, dit wordt ook wel de cyclische benadering of iteratieve werkwijze genoemd (Baarda et al., 2005). Het voordeel hiervan is geweest dat de interviews steeds meer resultaten opleverden omdat het topic schema steeds uitgebreider werd. Echter, het nadeel is dat hierdoor de interviews die als eerst zijn afgenomen van mindere kwaliteit zijn dan de interviews die aan het eind zijn gedaan. Bij vervolgonderzoek zou voortgeborduurd kunnen worden uit het topic schema van dit onderzoek om zo de kwaliteit van de interviews steeds verder uit te breiden.

Aanbevelingen toekomstige hulpverlening

Een logische aanbeveling die hieruit voortvloeit is het inzetten van hulpverleners die zich daadwerkelijk hard willen maken voor deze kinderen. Dit is echter iets wat moeilijk te sturen valt omdat het meer te maken heeft met karaktereigenschappen van de hulpverlener dan iets wat aan te leren valt. Er zou echter wel in de opleiding van hulpverleners meer aandacht besteed kunnen worden aan de verschillende categorieën sociale ondersteuning (Cohen & Wills, 1985). Het belang van ook de emotionele en recreatieve sociale ondersteuning zouden hierbij benadrukt kunnen worden. Daarnaast zou het kunnen helpen om hulpverleners op financieel gebied meer te bieden zodat zij de hulpverlening tijdens werkuren kunnen bieden, in plaats van noodgedwongen daarbuiten omdat zij niet de hoeveelheid uren krijgen die benodigd is voor de hulpverlening waar de (ex-)ama's behoefte aan hebben. Hierbij zou gedacht kunnen worden aan een vergoeding voor het 24 uur bereikbaar zijn voor een select groepje (ex-)ama's die een hulpverlener onder zijn hoede neemt. Daarnaast gaven de (ex-)ama's zelf al een vrij concrete aanbeveling voor een verbetering van de begeleiding

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

tijdens de overgang van eerste opvangplek (vaak een groot asielzoekerscentrum) naar de periode 'op kamers'. Hierbij misten zij begeleiding, een ex-ama noemde hierbij dat hij op zoek was naar een persoon die hem de weg wees in de grote stad. Dit zou gerealiseerd kunnen worden met de inzet van een maatschappelijk werk(st)er die de (ex-)ama's begeleiding biedt en daarnaast een sociale kaart (waar bijvoorbeeld alle voorzieningen en hulpverleningsinstanties met telefoonnummers op staan) van de nieuwe woonplaats aanbiedt. Tevens gaven de (ex-)ama's aan dat naast de ontbrekende begeleiding tijdens deze overgang, de begeleiding überhaupt over de jaren heen minder is dan in vergelijking met de begeleiding die zij vlak na aankomst ontvingen. Dit resultaat impliceert dat de nazorg van (ex-)ama's nog onvoldoende voldoet aan de behoeften die zij hebben. Hier zou verbetering in gebracht kunnen worden door vervolgonderzoek te doen naar waar (ex-)ama's nu precies behoefte aan hebben binnen deze nazorg.

Literatuurlijst

- ACVZ (2011). *Om het maatschappelijk belang. Advies over het betrekken van het lokale bestuur en de lokale gemeenschap bij de uitoefening van de discretionaire bevoegdheid*. Den Haag: ACVZ. Verkregen op 22 maart 2014 van <http://www.acvz.org/publicaties/Advies-ACVZ-NR33-2011.pdf>
- Baar, P. L. M. (2002). *Cursushandleiding Training kwalitatieve analyse voor pedagogen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Baarda, D. B. (2009). *Dit is onderzoek!* Groningen: Noordhof Uitgevers B.V.
- Baarda, D. B., & De Goede, M. P. M. & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen: Noordhof Uitgevers B.V.
- Beugelsdijk, S., & Smulders, S. (2003). *Bridging and Bonding Social Capital: Which type is good for economic growth?* Paper gepresenteerd bij het Social Capital and Economic Development Conference, Tilburg University, Tilburg, Nederland.
- Broese van Groenou, M. (2006). Sociale participatie van 55-64 jarigen: Is de huidige generatie sociaal actiever dan de vorige? *Tijdschrift Gerontologie en Geriatrie*, 37 (6), 275-282. doi: 10.1007/BF03074810
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychology Bulletin*, 98, 310-357. Verkregen op 22 juni 2014 van http://lchc.ucsd.edu/MCA/Mail/xmcamail.2012_11.dir/pdfYukILvXsL0.pdf
- Defence for Children (2014). *Wat is het Kinderpardon?* Verkregen op 18 juni 2014 van <http://www.defenceforchildren.nl/p/258/3027/-/92/mo481-cg339/mo480->

Running head: SOCIALE PARTICIPATIE EN SOCIAAL NETWERK VAN (EX-)AMA'S

cg339/welke-kinderen-vallen-onder-het-kinderpardon%3F-

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *The American Journal of Sociology*, 78 (2), 1360-1380. Verkregen op 22 januari 2014 van

<http://www.jstor.org/stable/2776392>

Greenglass, E. R. (2001). Gender role stress and health. In: N. Smelser, & P. Baltes (Eds.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. (Vol. 9, pp. 6027-6029). Oxford, UK: Elsevier Science Ltd.

Kinderombudsman (2014). *Kinderombudsman over Kinderpardon: geen ruimhartigheid, maar rechtvaardigheid*. Verkregen op 1 juni 2014 van

<http://www.dekinderombudsman.nl/70/ouders-professionals/nieuws/kinderombudsman-over-kinderpardon-geen-ruimhartigheid-maar-rechtvaardigheid/?id=389>

Lakey, B., & Cassady, P. B. (1990). Cognitive processes in perceived social support.

Journal of Personality and Social Psychology, 59, 337-343. doi: 10.1037/0022-3514.59.2.337

Moritsugu, J. G., Vera, E. G., Wong, F. W., & Grover Duffy, K. (2014). *Community Psychology*. Boston, MC: Pearson Education; Allyn & Bacon. 5th edition.

Naber, P., Bijvoets, M., & Sap, I. (2010). *Zwerfjongeren begeleiden: Versterken van hun sociale netwerken*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Naber, P., & Uzozie, A. (2013). *Projectaanvraag: Match voor je toekomst?! Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van maatjes- en matchingsprojecten in de sociale en economische participatie van jonge alleenstaande asielzoekers*. Amsterdam: Hogeschool Inholland, Stichting Alexander.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.

Schaefer, C., Coyne, J. C., & Lazarus, R. S. (1981). The health-related functions of social support. *Journal of behavioral Medicine*, 4(4), 381-406. doi: 10.1007/BF00846149

Staring, R. & Aarts, J. (2010). *Jong en illegaal in Nederland*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Stichting Alexander (2014). *Stichting Alexander*. Verkregen op 15 januari 2014 van <http://www.st-alexander.nl/>

Swaroop, S., & Morenoff, J. D. (2006). Building community: the neighbourhood context of social organization. *Social Forces*, 84(3), 1665-1695. doi:

10.1353/sof.2006.0058

- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650-667. doi: 10.1093/ije/dyh013
- Tavecchio, L. W. C., & Thomeer-Bouwens, M. A. E. (1996). Gehechtheid, sociaal netwerk en thuisloosheid bij jongeren. *Pedagogisch tijdschrift*, 15/4, 341-356. Verkregen op 15 januari 2014 van <http://dare.uva.nl/document/96749>
- Teeven, (2014) *Kamerbrief over regeling langdurig verblijvende kinderen stand van zaken 1 april 2014*. Verkregen op 21 juni 2014 van <http://www.rijksoverheid.nl/zoeken?keyword=kamerbrief+kinderpardon&sorteren-op=relevantie>
- Van Den Dool, P. (2013). *Mauro heeft verblijfsvergunning en mag definitief in Nederland verblijven*. Verkregen op 21 juni 2014 van <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/03/30/mauro-heeft-verblijfsvergunning-en-mag-definitief-in-nederland-blijven/>
- Van Der Ploeg, J. D. (1997). *Gedragsproblemen*. Nieuwegein: Hentenaar boek.
- Van 't Hoog, M., Egten, C, van, Hoog, S. de, & Vos, M. (2012). *Mentorprojecten en migrantenjeugd: Effecten en werkzame factoren*. Groningen: ISW. Verkregen op 16 januari 2014 van http://www.atria.nl/epublications/IAV_B00109032.pdf#search=mentorprojecten
- Vluchtelingenwerk Nederland (2013). *Vluchtelingen in getallen 2013*. Verkregen op 15 januari 2014 van <https://www.vluchtelingenwerk.nl/sites/public/u4143/VLUCHTELINGEN%20IN%20GETALLEN%202013%20versie%20definitief.pdf>